

Svakidašnjica, običaji i školovanje naših predaka

Ružica Cigula, prof.
Osnovna škola Ksavera Šandora
Gjalskog u Zaboku

Učenici osmoga razreda generacije 2020./21. kao posljednji zadatak za zadaću iz Povijesti morali su provesti intervju prema šest osnovnih zadanih pitanja s bakama ili djedovima o životu tijekom njihove mladosti. Vrlo brzo dobila sam prvi rad, Emin rad, i odmah ga pročitala. Toliko me se dojmio da su mi zasuzile oči. Tad sam shvatila da bih mogla pokrenuti nešto važno, da takvi radovi trebaju ostati zabilježeni.

Po završetku nastavne godine projektna aktivnost *Svakidašnjica, običaji i školovanje naših predaka (djedova i baka)* prijavljena je krajem kolovoza 2021. godine na natječaj koji je raspisao MZO, a pri kraju kalendarske godine odobrena su sredstva za realizaciju projekta. Projekt je proveden tijekom cijele nastavne godine s učenicima osmoga razreda generacije 2021./22. uz aktivno sudjelovanje učenika u Povijesnoj grupi. Zadatak je učenicima postavljen prošle godine uoči Međunarodnoga dana starijih osoba. Tako je zadaća pretvorena u projekt čija se prezentacija i promocija Zbornika radova događa danas.

Projekt *Svakidašnjica, običaji i školovanje naših predaka (djedova i baka)* realiziran je u nekoliko etapa:

- analiza društveno-političkoga, ekonomskoga i kulturnoga života druge polovice (60-ih i 70-ih godina) 20. stoljeća u svakidašnjemu životu, običajima i školovanju
- priprema zadatka: oblikovanje pitanja za intervju i provođenje samoga intervjua
- analiza radova
- istraživanje o sudjelovanju učenika i njihovih djedova i baka u projektu
- grafička priprema i oblikovanje radova za tisak
- prezentacija i promocija rada na Međunarodni dan starijih osoba (1. listopada 2022.)

Projekt je interdisciplinarna izvannastavna aktivnost. Učenici su potaknuti na aktivno sudjelovanje i kreativan pristup u komunikaciji sa svojim bakama i djedovima kako bi usavršili vlastito znanje i vještine, uočili i usporedili način života, njegovu povezanost s tadašnjim društveno-političkim, ekonomskim i kulturnim prilikama, a bakama i djedovima pružili pažnju obilježavajući Međunarodni dan starijih osoba. Valja naglasiti da je cilj projekta i njegovanje tradicijskih običaja našega zavičaja (*da se ne pozabi*), stoga me vesele i kajkavski izrazi u učeničkim radovima. Ovim aktivnostima razvijao se timski rad i zajednički, suradnički, partnerski odnos svih sudionika projekta pokazujući istraživačke, organizacijske, komunikacijske i kritičke sposobnosti. Učenici su pokazali samostalnost u radu, znatiželju i kreativnost, razvijali odgovornost za ostvarenje zadataka (realizaciju projekta), jačali samopouzdanje (razvoj komunikacije i socijalizacije). Kod učenika se poticala radoznalost i pozitivan odnos prema radu, vrijednostima rada i poštivanje sugovornika. Uspješno su usmenu predaju – živu riječ svojih sugovornika pretvorili u hvalevrijedan pisani rad. Ovaj je projekt, pokazalo se, od velikoga značaja. Naime, intervjuirane osobe podrijetlom su iz različitih mjesta Hrvatskoga zagorja, sad nastanjene u Zaboku i okolici, ali i iz drugih krajeva. Tako upoznajemo sličnosti i razlike njihove svakodnevice. Izražavam osobno zadovoljstvo i pozitivan osjećaj jer je ovaj učenički zadatak zblizio nekoliko generacija unutar obitelji. Važno je da su njihova prisjećanja zabilježena jer *Povijest je svjedok vremena, svjetlo istine, život pamćenja, učiteljica života, glasnica starine.* (Ciceron)

U nastavku pročitajte dijelove učeničkih radova.

Odnos prema starijima, obiteljski odnosi

Roditelje smo voljeli i poštovali. Bilo je svakakvih situacija, dosta kazni i puno poslušnosti. Jako sam se bojala bake jer je bila stroga i imala je tanku šibu za kaznu po nogama pa sam ju slušala bez pogovora. Učitelji su bili velik autoritet i rijetko si je tko dozvolio neposluh. Kad smo trčali po hodnicima, čim bismo ugledali učitelja ili učiteljicu, stali smo ustranu. Bilo je i nepodopština, ali kazna nikad nije izostala (ukor razrednika). (Ema Majstorović)

Svih smo se bojali, furt smo dobili batine. Mene je baka Mira (njezina mama) s kolom nateravala po dvorištu po njive zato jer mi je rekla da neke napravim i ja sam rekla

da bum i ona opet: „Ankica si napravila?“ a ja da bum, onda je došla opet; „Jesi napravila?“ a ja sam rekla da baš ne bum. E pa kad baš ne buš, ona je zela neki kol h dvorištu, prislonjen tak na šljivu, i za menu, al me nije mogla hloviti. Ja sam prvo kružila između jabuke i šljive pa sam hdrapila na njivu ispod štale, e onda smo oko štale bježale i skoro me na kraju hlovila, al ju je ljesa zaribala.

Baka Anica: I jemput me je deda Mirko stukel jako kad sam Kreša (mlađeg brata) ostavila doma, a ja sam prešla plivat na rijeku Horvatsku, a nisam znala plivat. Onda me je moja baka zagrnula svojom haljinom kak su ih prije nosile jer me on znal s remenom tući i to jako. Poslije mu je bilo žal kaj me tak stukel, nikad to nije prežalil.

Baka Barica: I ja sam dobila s remenom jemput, kad sam prekasno iz škole došla. Od moje frendice kuma nas je zvala na kolače, a ja dijete željna svega, kaj ti je. I mi smo ti se malo poigrale i nisam došla na vrijeme doma kad sam trebala doći doma. Otac me je tak zvjetril s tim remenom, a ja siroče sve ruke i noge pisane, ali on je mene baš odgojil. (Lucija Paun)

U većini kuća jedino je otac dobivao plaću i živjelo se od poljoprivrede. Poslije škole morao sam voditi krave na pašu, pomagati na njivi, hraniti životinje i slično. Dosta puta su mi roditelji ostavili papir na kojem je pisalo na koju njivu trebam doći za njima. Mi smo bili jedni od prvih u selu koji su kupili traktor pa sam ga i ja vozio. (Lucija Zajec)

Jedino smo od starijih mogli saznati što se događalo u svijetu. Možda je tada bio jedan ili su bila dva radija u selu, a televizije onda još nije bilo pa smo znali ono što bismo učili u školi na Povijesti i što bi nam pričali djedovi, bake i roditelji. O Prvom svjetskom ratu pričao mi je djed, a o Drugom svjetskom ratu, NDH i križnome putu pričao mi je otac.

Kao djeca smo bili i dobri i poslušni jer smo morali raditi, ali znali smo biti i nestašni. Jednom je došao prijatelj i rekao kako sutra treba djedu pomoći voziti kuruzovinu kući iz polja, ali da mu se ne da. To su bili kopicí gdje je kukuruzovina bila posložena. I onda smo otišli u polje, zapalili taj kopicí, dotrčali u selo, i dok je počelo gorjeti, mi smo svi bili u selu i izvan svake sumnje. I tako on sutradan nije trebao nigdje íći... (Patrik Žigman)

Ponašanje za stolom i prehrana

Roditelji su nam bili strogi pa smo se uvijek morali lijepo ponašati. Kada bi se hrana stavila na stol, cijela bi obitelj skupa sjela za velik drveni stol. Prije početka jela obavezno smo zahvalili Bogu na hrani i svatko bi se u sebi pomolio. Tek nakon toga počelo se jesti. Od stola se nije dizalo sve dok zadnja osoba nije završila s jelom. Hrana se jela bez obzira na to voli li je netko ili ne. Nije se smjelo prigovarati. Također, nismo smjeli razgovarati o nekim ozbiljnim temama tijekom jela. (Zara Videk)

Ljudi su prije živjeli puno skromnije jer je najčešće samo muškarac radio u obitelji i živjeli su od jedne plaće. Obitelji su imale više djece nego današnje i bile su jako složne. Mnoge su obitelji imale male kuće i često su spavali svi u jednoj sobi. Hranili su se domaćom hranom (žganci i mlijeko, krumpir i čvarci, ajnpren juha, pogačice s table...), a meso su jeli nedjeljom jer si ga nisu mogli češće priuštiti. Unatoč teškim uvjetima obitelji su bile zadovoljne, djeca sretna, složna, poslušna i puna poštovanja prema roditeljima i ostalima. (Tara Jadek)

Ja bih rekla da smo se zdravo hranili. Nismo baš uzimali hranu iz dućana, nego je većina toga bila domaća hrana. Imali smo krave od kojih smo dobivali mlijeko i sir, kokoši od kojih smo dobivali jaja. Najviše su se pripremala variva, to jest čušpajzi, i to slatki krumpir, zelje, kupus, ričet, grah (grah je bila jedna od glavnih namirnica). Meso se nije jelo svaki dan, samo nedjeljom, a u tjednu kada bi se radili teži poljoprivredni poslovi, na primjer kada bi se kosilo sijeno, kopalno u vinogradu, kada bi se rušila drva i sl. Onda je bilo i jače hrane. Kad se po zimi spremala svinjetina, onda su se radile kobasice, devenice, špek za sušiti, ali nije bilo škrinje. Meso smo spremali u mast; u otoplenu mast spremali su se komadi pečenoga mesa i to je onda moglo stajati, a meso se nije pokvarilo. Od slatkih kolača najviše su se radile sirne štrudle, štrudla od jabuka, dizani kolač od sira, povremeno i od maka ili oraha. To je bilo samo za neke blagdane jer toga nije baš puno bilo, bilo je skuplje i štedjelo se. Kruh se pekao doma, tada ga baš nije niti bilo u dućanima. Ljudi nisu mogli baš kupovati, nego su pekli doma kukuruzni kruh i taj je kruh trajao

nekoliko dana pa smo znali na njega mazati mast, stavljati nasjeckani luk, možda malo paprike. Jeli smo i kruh s jabukom. (Hana Paun)

Slobodno vrijeme

Puno sam vremena provodila u bakinom mlinu. Kupali smo se u potoku. Stariji su uvijek na početku ljeta napravili akciju uređenja kupališta. Posjekli su granje, napravili branu, očistili prolaze, pokosili travu, sve uz radost i zafrkanciju. Na potoku sam naučila plivati, uživali smo cijelo ljeto. (Ema Majstorović)

U jednom cijelom selu je postojala jedna jedina lopta. Tak smo se snalazili, hodali smo po šumi... U osmom razredu sam ja već počel igrat nogomet. I tak je život počel biti zanimljiviji jer sam hodal na treninge i u nedelju obavezno na utakmice. Bil sam tam jedan od boljih i zabijal sam golove ovakve i onakve. Dobil sam i nadimak Fikret Mujkić. I tak, bilo je svega, hodali smo po Hrvatskoj, počeli izlaziti po diskoklubovima... (Nela Krznar)

Kada nismo bili u školi, slobodno vrijeme provodili smo izvan kuće, na igralištima. Kako tada nije bilo telefona i interneta, igrali smo se nekih igara koje i vi dan danas igrate, poput lovice, crne kraljice, skrivača... Voljeli smo bacati pikule, a cilj igre bio je da pikula dođe što dalje od bijele crte koju smo povukli na početku. Nogomet, rukomet, odbojka... sve su to bili sportovi koje smo igrali u timovima na našim igralištima koji su bili u selu nedaleko od naših kuća, a vraćali smo se u kasne sate pa smo nekada i zbog toga bili kažnjeni. (Sara Premerl Peštaj)

Ispred škole smo se svako jutro školjkali, danas se to zove školica, a cure su igrale gumi-gumi. U školi smo se između dva WC-a dodavali lopticom koju smo napravili od papira i selotejpa, a izvan škole smo vozili bicikl, igrali nogomet, „državu, goru, grad“ i slično. Nismo se smjeli zanijeti u igranju jer smo do 22, 22:30 sati trebali biti kod kuće. Ako nisi došao kući na vrijeme, netko bi te šibom išao tražiti. Moji roditelji nikako nisu voljeli da previše „hodam po selu“. Jednom smo moj brat i ja pomagali našoj susjedi Štefici slagati drva. Kad smo obavili sav posao, susjeda je spohala meso i ponudila nam da jedemo. Mi smo bili gladni i s užitkom smo pojeli jedan komad mesa. Došli smo doma, a na stolu nas je čekao ručak. Kad smo rekli da nismo gladni jer smo jeli kod Štefice, dobili smo dobre batine jer je ispalo kao da „prosimo po selu“. (Marta Veverec)

Školovanje

Krenuo sam u školu s punih sedam godina, 1956. godine u Područnu školu Jakuševac. U svakome razredu bilo je 20-ak učenika, bili smo 1. i 4., i 2. i 3. razredi zajedno. U razredu su bile drvene klupe, ploča, računalo na „kuglice“, tintarnice, tinta, a na podu nije bilo parketa. Uglavnom smo išli u školu bos, noseći knjige u aktovkama. Uvijek smo išli zajedno u školu, u grupicama. U školi smo radili razne uratke iz Prirode i Domaćinstva, učili smo korisne stvari, na primjer kako se uzgajaju kukuruz ili pšenica i kako se dobiva brašno. (Patrik Žigman)

I u ono je vrijeme radila školska kuhinja. Bila je to jedna mala prostorija s velikim kotlom i daskom na kojoj su se rezali kruh i žuti sir (od unre – tako smo mi to zvali, a to je ustvari bila donacija organizacije UNRRA* – za pomoć u hrani u ratu nastradalim narodima). Teta Ana je kuhala mlijeko u prahu (isto od UNRRA-e) i tijekom velikog odmora u redu smo čekali šalicu mlijeka, šnitu kruha i sira. (Ema Majstorović)

Djeca su se bojala učitelja. Za svaku sitnicu mogli su dobiti batine ili biti poslani ravnatelju. Ako si zaboravio papuče, morao si po školi hodati bos. Znalo se dogoditi i da djeca nisu došla u školu zbog obaveza kod kuće, ali takvi događaji bili su rijetki. U višim razredima veća djeca jače građe znala su maltretirati slabiju i manju djecu kako bi im dali svoj novac. Slabija djeca zbog straha nisu ništa nikome rekla, već su im dala novac. (Lucija Zajec)

Učionice su bile „barake“; zgrada sklepana od daski, drveni pod, loženje na drva ili ugljen, mali prozori, nije bilo kuhinje, stari, klimavi stolci... Pribor na nastavi jedva da smo imali. Imali smo drveni trokut, onaj drveni šestar... Kompjutera nije niti blizu bilo. Uglavnom je sve ovisilo o učiteljima; kak bi oni gradivo prenesli učenicima. Mogu ti se pohvaliti da sam dvije godine u srednjoj bil predsjednik omladine. Za vrijeme hrvatskog proljeća, kad su se Hrvati pobunili protiv Beograda i protiv Srba koji su bili na vlasti, onda sam ja bil na jednom sastanku, u jednoj zgradi, u jednom tajnom potkrovlju, s Mi-

kom Tripalom, jednim od vođa hrvatskoga proljeća. (Nela Krznar)

Dolazak u prvi razred pamtit ću cijeli život – upoznavanje s tadašnjom „drugari-com“, danas je to učiteljica, bio je nezaboravan... Bila je nježna, topla i jako pristupačna. Učionica je bila razmještena tako da smo u sredini učionice imali tepih, a oko njega su u obliku slova U bile smještene klupe koje su bile spojene. To mi se jako sviđalo jer smo puno učili igrajući se, nije bilo toliko stresa i sve smo prolazili zajedno. Dolaskom u četvrti razred, sjećam se, dobili smo predmet Njemački jezik, učili smo i naučili ga pomoću raznih igara, dramatizacija i smijeha. Ono što današnja djeca nemaju u tolikoj mjeri jest povezanost s prijateljima; nismo se vozili autima do škole, bez obzira na udaljenost, već smo čekali jedni druge cijelim putem do škole tako da smo na kraju u školu došli u velikom „čoporu“, međusobno si pomagali, štitili se... Bilo je pokušaja omalovažavanja prijatelja s posebnim potrebama. Tada se o tome nije toliko pričalo, ali znali smo da je drugačiji. Pojedini dečki pokušali su ga zezati, no onda se okupila grupica djece koja ga je štitila bez agresije, i tako smo sami rješavali svoje izazove.

Bilo je potrebno učiti, naravno, ali bilo je drugačije, nekako opuštenije nego danas, djeca su bila samostalnija... Uvela bih u današnje školovanje opet predmet Domaćinstvo jer mislim da smo na tom predmetu razvili neke vještine koje su potrebne u svakodnevnom životu. Prijatelji su bili i ostali za cijeli život... Stjecajem okolnosti ratnih godina i područja u kojem sam odrastala djetinjstvo mi je, nažalost, prekinuto i više ništa nije bilo kao prije... Budući da sam ostala sa svojima i doživjeli smo okupaciju, živjeli u podrumu neko vrijeme i bili prisiljeni ići u „srpsku“ školu, to mi je jako teško palo, ali izgradilo me kao osobu jer sam morala odrasti preko noći... O tom razdoblju školovanja nemam baš lijepih uspomena. Osmi razred završila sam u Splitu. Tamo sam bila lijepo prihvaćena, no činilo mi se da je tamo nastava puno ozbiljnija. (Noa Herčko)

Svakodnevni poslovi

Nije bilo kućanskih aparata. Za pravljenje maslaca koristila se visoka drvena posuda koja se zvala stepka i dugi drveni štap koji je na donjem dijelu imao okrugli dio s rupama. U stepku se stavilo vrhnje i tuklo štapom do dva sata gore-dolje kako bi se odvojio maslac od rijetkog kiselog mlijeka. Rukama su se pokupile grude maslaca i one su se čuvale u hladnom prostoru. Za pranje odjeće koristila se velika kaca ili škaf. U nju se slagala roba koju je trebalo oprati. Gore na kacu stavila se velika plahta od konoplje. Na plahtu pepeo od drva. Na taj se pepeo lijevala kipuća voda. Kroz plahtu je lužina iz pepela curila u robu. Voda se zatim ispuštala iz tog luga i onda se roba ispirala rifljačom. Praćak je drvena sprava koja je imala dršku, s njim se udaralo po vešu da izađe lug iz veša. Ono što se nije moglo iskuhavati u kacama, pralo se sapunom i trljalo se na rifljači. Sapun se pravio od masnih komada, otpadaka od svinja. Ti su se komadi kuhali i miješali sa sodom, stavljali se u kalupe i to su bili komadi sapuna. Za pranje sebe koristio se isti taj sapun ili kupljeni, tko ga je imao. Peglalo se peglom sa žarom. Peglom se mahalo lijevo-desno da se ražari. Peglala se odjeća za misu; marame, košulje, oplećci. Nošnje, koje su se nosile na misu, nisu se prale, one su se slagale na falde, to se kaže „kitile su se“. Tako složene slagale su se u ladičare. Svakodnevne nošnje, suknje, košulje nisu se peglale, vlažne su se stavljale na dasku, „kitile su se“ (slagale na falde), i tako sušile. (Ema Borovčak)

Običaji

Na Uskrs je cijela obitelj išla na blagoslov hrane u crkvu. Nosilo se sve što smo imali kod kuće, a toga nije bilo tako puno kao u današnje vrijeme. Uskrsnji stol bio je puno skromniji, ali je oko njega bilo puno više ljudi nego danas. Na Badnjak je također cijela obitelj išla na ponoćku, a kada smo došli kući, pod borom su nas čekali božićni pokloni – jabuke, naranče i pokoja čokoladica. Mi smo bili sretni i s tim malim stvarima dok vi danas imate sve i nikada niste potpuno zadovoljni. Neki običaji, pogotovo hrana, zadržali su se i danas. Trudim se da i vi zapamtite neke običaje i da se oni nastave kad budete vi imali svoju djecu. Vidim da nema više one čari Božića i Uskrsa kao nekad, nema više onog dječjeg veselja. Danas se sve može kupiti, a nekada smo sve izrađivali sami – od hrane do ukrasa i zato smo se tome tako veselili. (Kristijan Krznar)

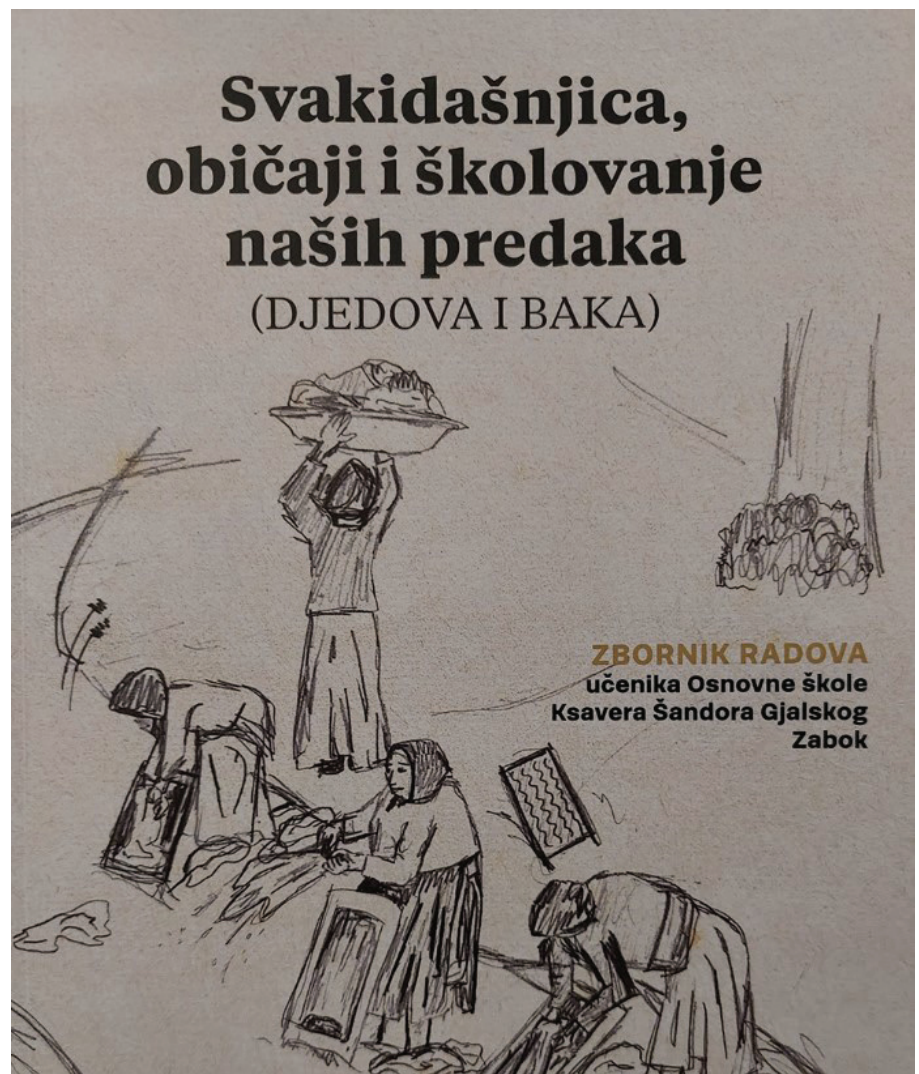
Običaji su bili puno drugačiji nego danas. Jedan od lijepih običaja bilo je spremanje kukuruza. Trgali smo kukuruz na njivama, dovozili ga kravicama i kolima doma, istovarili u podrum ili negdje blizu štalice ili staje dolje. Onda smo se navečer skupili, cijela obitelj i susjedi, pa smo lupili tu kuruzu. To je bilo jako veselo, djeca su skakala i igrala se po lupinju, skrivali su se unutra, a odrasli su razgovarali, pjevali i čekali večeru. Kad je sve

bilo gotovo, svatko je otišao svojim kućama. Drugi dan smo to lupinje nosili van, sušili ga vani na suncu da se dobro osuši i onda smo od tog lupinja, budući da nije bilo madraca, spremali za krevete. Mi smo to zvali „strožak“. To je bila velika plahta od domaćeg platna i u njega smo stavljali lupinje i na tomu spavali. Kako bi bilo još zanimljivije, spremali smo i jastuke od perja. Toga danas više nema. Tijekom cijele godine skupljalo se perje peradi, gusaka, pura, kokoši, i onda kad je došlo hladnije vrijeme, zima, navečer su se žene uvijek dogovarale gdje će se čehati perje. To se zvalo čehatva. Okupili smo se opet, znalo nas je biti puno i onda smo do pola noći negdje čehali to perje i od tog smo perja poslije punili jastuke. Znalo je isto biti muzike poslije pola noći, uvijek se svirala harmonika. Ako nije bilo harmonike, onda su bili gramofon i ploče. (Hana Paun)

Velika hvala Ogranku Matice hrvatske u Zaboku i potpredsjednici Ogranka, učiteljici Tini Marušić, što su prepoznali važnost projekta za održivost životnih prilika u našem zavičaju i postali partner u projektu. Time se samome projektu i ovome Zborniku pridaje veće značenje.

Zahvala se upućuje i učiteljici Luciji Mlakar, urednici ovoga Zbornika, koja je pridonijela projektu svojim radom s učenicima i novim idejama.

Osobito poštovanje iskazuje se djedovima i bakama koji su se ovim načinom prisjetili svoje mladosti i uspomena kako bi njihovi unuci očuvali sjećanje na prošle dane. Učenici su bili motivirani za provođenje intervjua, a bake i djedovi su s veseljem odgovarali na pitanja. Osim toga, učenici su spoznali koje su igre bake i djedovi igrali, nazive nekih predmeta koji se danas ne upotrebljavaju često, hrane koju su pripremali u našim obiteljima, odjeće... Osobito su značajni zaključci učenika da više vremena provode sa svojim ukućanima i u prirodi te da još više upoznaju obiteljsku prošlost kao i da poštuju običaje i kulturu. Bez njihova angažmana, prisjećanja i ponekih izvornih fotografija ovaj projekt ne bi bio ostvariv!

Prijedlog za citiranje (APA stil):

Cigula, R. (2022). Svakidašnjica, običaji i školovanje naših predaka. *Poučavanje povijesti*, I(2), 90-94.